

LA TEMÀTICA MILITAR A BESALÚ: NOTICIA D'UN BREU TRACTAT D'ARTILLERIA

Montserrat Del Pozo Ferrer

BREU TRACTAT D'ARTILLERIA

A la biblioteca familiar de la casa Ferrer Noguer de Besalú s'hi troba nombrós material de temàtica militar aplegat pel Coronel d'Artilleria Francesc del Pozo i Travy al llarg de la seva vida (1879-1968).

L'interès que li dedica és no només com a professional sinó com a estudiós endinsat en l'afer. Hereu de tres generacions d'artillers⁽¹⁾ de la família Del Pozo, no sorprèn la quantitat i qualitat del material aplegat que esdevé històric, i a través del qual és pot fer un seguiment de l'artilleria com a corporació i els avenços científics que aporta.

Al Coronel Pozo fou vinculat a Besalú pel seu casament amb M. Josefa de Ferrer i Ferrer Noguer l'any 1915. La biblioteca familiar, ja existent, s'enriquí amb aquestes aportacions que abasten publicacions, tractats, llibres, gravats, plànols, làmines, cartografia, manuscrits, fortificacions, fotografies, armes, etc.

D'entre el conjunt destaquen dos obres escrites en català antic referides a una etapa històrica molt estudiada com és el cas de la *Guerra dels Segadors* (1640-1653). Tot el que és pugui dir sobre aquest tema ho trobem als millors historiadors nacionals i forans. Però el que va atraure l'interès del coronel Del Pozo respecte d'aquesta guerra va ser un llibre de caire professional, el *Breu tractat d'artilleria escrit* per Francesc Barra l'any 1642.

Unes notes personals expliquen que la recerca s'inicià l'any 1910 a l'arxiu municipal de Barcelona del que llavors n'era director el Sr. Damians, on s'hi trobava l'obra esmentada pertanyent al Sr Ferran de Sagarra, tot i fent constar que fou pare del que porta el mateix nom «nuestro particular amigo y conceptuado abogado».

Alhora contactà amb el Sr. Santos Oliver, que era director de l'Ateneu barcelonès, obtinguent la possibilitat de transcriure el *Breu tractat d'Artilleria* a la pròpia secretaria de l'Ateneu. Curiosament es conserven les factures del «mecnografiat» del text on hi consten abonades per l'interessat, F. Del Pozo. És, doncs, per aquesta via que trobem a Besalú la transcripció de l'obra de Francesc Barra.

Molt posteriorment, després del traspàs del coronel Del Pozo, l'any 1971 es demanà al director del Museu del Castell de Montjuïc de Barcelona, Sr. coronel Josep M. de la Fragua, si l'original era en el seu fons documental. Però no és fins el maig del 2002 que la recerca és profitosa: l'original és a la Biblioteca de Catalunya. Cal afeigir que l'esmentat llibre, acuradament complet guarda l'Ex-Libris de Ferran de Sagarra i de Siscar, que posteriorment llegà el seu fons documental a l'Institut d'Estu-

dis Catalans i entrà a la biblioteca esmentada l'any 1922. És, doncs, el mateix que va transcriure el coronel Del Pozo el 1910 i que així acaba el seu periple que ens ha dut la transcripció de Besalú, on encara hi resta.

Un altre original es troba a la Biblioteca Municipal de Ripoll «Casa de Cultura» corresponent al fons A. Mata en perfecte estat de conservació (consultat a l'agost de l'any 2002 amb la referència núm 284).

L' AUTOR: FRANCESCH BARRA

Les dades personals de l'autor es redueixen a referències de caire professional, però també amb consideracions com autor d'una obra escrita en català, primera impressa a la península Ibèrica al s. XVII (segons la *Gran Enciclopèdia Catalana*).

S'esmenta a la revista científico-militar *Memorial de Artillería* al número extraordinari publicat amb motiu del centenari de Calderón de la Barca l'any 1881⁽²⁾ en memòria de la vessant artillera del gran poeta. Cal recordar que Calderon fou artiller a les campanyes de Flandes i de Milà i per aquest motiu cobrava un sou mensual del cos d'Artilleria abans que es fes capellà. Es dedueix, doncs, que Calderón i Barra participaren a la mateixa guerra, però defensant interessos diferents.

El mateix *Memorial* diu de Barra era mestre de l'Escola de Santa Pau de Barcelona i «que tomó parte con los catalanes en su rebelión contra Felipe IV». Dedicava un llarg espai al seu *Breu Tractat*.

El *Diccionario Universal de la Lengua Castellana, de las Ciencias y Artes* a l'esmentar a Barra diu que, a més d'artiller, fou matemàtic. Altre cop trobem a Francesc Barra a la *Bibliografía Militar de España* de Josep Almirante (Madrid, 1878⁽³⁾).

D'aquestes i d'altres notes es desprèn que Barra era un militar en actiu i que el seu prestigi era suficient per a que les autoritats del Principat de Catalunya li confessin l'ajut militar que significava un *Breu Tractat* en plena Guerra dels Segadors.

És ell mateix qui al final del llibre diu que «ha sigut treballat per mi amb el major cuidado y diligència que he pogut i confiant a la benignitat amb que espero serà rebut als aficionats a l'art de la Artilleria, y a la patria (en defensa de la que sempre he treballat y treballaré Deu volent en estes y semblants coses) y que restaré perdonat dels descuits y faltes que hauré comeses en servei de Deu nostre Senyor, de la Majestat Cristianíssima, (Lluís XIII de França) que Deu guardi, y de la pàtria que Deu prosperi. Amen».

El coronel Pozo copia un *Dietari* de Francesc Barra corresponent als anys 1636-1641: a la pàgina 750 corresponent al dia 13 de juny de 1640 on «Franciscus Barra, artillerus civis Barcinone (ut dixit)»... jura per Deu i el seus quatre evangelis la veritat dels fets que resumint, són els següents: Que el dijous dia de Corpus, poc després del migdia, es trobava al portal de mar on era de guàrdia ja que és portaler de la ciutat. Vingué Antoni Abril Cosellas notari de les obres d' Artilleria i municions ordenant que l'acompanyes al baluard de Migjorn per pendre el que calgués per a la defensa de

la torre de Santa Eulalia, com són bales, pólvora, etc., que fou transportat per mossos mitjançant una barra entre espatlles (aquests transportistes s'aplegaven a un gremi que tenia el seu altar a Santa Maria del Mar).

La càrrega de pólvora i bales és desà a un armari nou de la muralla. Tot fent aquesta tasca arribà la notícia d'haver mort a un dels consellers de la ciutat i beieren la revolta dels segadors i d'altres per la Rambla vers la torre, cridant que no és permetés embarcar a ningú de la dàrsena.

El gran tumultu entrà al baluard apremiant a que disparés la artilleria vers les barques properes a la dàrsena. Jo respongué que no podia fer-ho sens ordre dels Senyors Consellers. El capità de la companyia ratificà de no disparar. Els amotinats insistiren i vaig retirar-me a la torre. Un home pujà fins al cim amb la pistola a la ma i al cinto. Anava habilitat de domàs negre, gorgera i barret negre amb ploma vermella i tot apuntant cridava dient: «Puja traïdor que de més mans has de morir» i insistint en què disparés. En Trias que era amb mi a la torre el sacsejava dient: «Senyor, no fassa, que no és triador com diu ni pot tirar sence ordre».

Insistí en què calia enfonsar una galera que era propera a la dàrsena i si no la tocava, em mataria. Així amenaçat i, pistola en pit vaig ser forçar a disparar tres cops. Els amotinats tiraven tirs de pedrenyal i mosqueteria vers les barques i galera.

El dilluns propassat, a la plaça de Sant Jaume, en Gaspar Ferreol hem senyalà l'home que volgué matar-me a la torre de Santa Eulalia el dia del Corpus, i és en Josep Novis, jove cirurgià, alferes que vaig reconèixer el que hem va fer disparar (...). Francesc Barra boter i artiller de la present ciutat signo la present mia disposició. Fuit sibi lectum et perseveravit presente dicto magnific Michaelae Carreras.

Aquest fragment del *Dietari* mostra que Francesc Barra va viure personalment i professionalment el Corpus de Sang com responsable de la torre de Santa Eulàlia al «baluard de Migjorn» i com ho fa davant de testimonis tot justificant el seu comportament. És un relat senzill, una anècdota personal que ajuda a conèixer el tarannà de l'autor del *Breu tractat d'artilleria*.

EL LLIBRE

FIXA: BREU TRACTAT D'ARTILLERIA

Recopilat de Diversos Autors y Treballat per Francesch Barra Barceloneses y Mestre de la Efchola de Artilleria de la Infigne Ciutat de Barcelona» «Dedicat als Molt Il·lustres Seinors Confellers, y Savi Consell de Cent de Dita Ciutat» «Any 1642» «Ab Llicencia y Privilegi». Jaume Matheu Eftamper de la Ciutat». El centre de la plana hi ha un gravat amb l'Escut de Barcelona, casc i llambrequins, la corona reial i civellat amb «lo rat penat».

L'original que es troba a la Biblioteca General de Catalunya (ref. 2/30 +taula) té

mides 0'23x0'16 ms. Té 130 pàgines més índex. Manquen les pàgines 91 al 94 substituïdes per altres mecanografiades. (4) Folrat amb pergamí acuradament restaurat. Porta l'*EX-LIBRIS* de Ferrand de Sagarra i de Siscar. Té 28 làmines.

A la plana següent hi ha l'APROBACIÓ signada el 27 de novembre de 1.642 per Fr. Thomas Ros, Dr. en teologia, havent passat per «comissió» del Rvd. Miquel Joan Boldo, Vicari General de Barcelona que l'ha llegit i, entre altres lloances diu que és digne de ser manifestat pel profit que ha de ser en temps de «necessitat i estrèpit de armes». «Essent la Artilleria en la defenffa major y no menor en la offensa».

En qualificar en Barra el compara amb els millors autors de l'Artilleria contemporània. Diu que en «teòrica» s'igualava a Lluís Collado, el primer mestre d'ella. En «lo art» a Cristòfol Lechuga. En «agudesas» César Fiurrrifino i en «invenció» a Diego Usano. I són justament, a aquests mateixos als que Barra esmenta repetidament al llarg del seu «Breu Tractat».

EL PRIVILEGI és signat el 6 -X- 1.642 a Barcelona per Josep de Viure i Margarit, Baró d'Aguilar, Mariscal en cap de la *Sacra Cristianíssima i Reial Majestat* (Lluís XIII de França), Conseller i portaveus de general governador en lo present Principat de Catalunya.

Mitjançant aquest escrit i la *regenens assessoriam* V. T. Fontanella, Franciscus Bosh In Cúria Gener. Gub, primo foli cij. segell i registre, s'autoritza la seva impressió per 10 anys amb instruccions pels que no ho aconsegueixin («contrafahents»).

DÈCIMA

feta pel beneficiat de la Seu de Barcelona Jaume Monlleó i Amigó dedicada a l'autor (ortografia actualitzada):

Gran glòria a nostra nació
artifiosament donau;
puig an Barra a tots mostrau
tants quilats d'èrudició
De lo qual «inseres» jo
veïen lo infern girat en gloria,
que deu eterna memòria
a esta obra tan peregrina,
que als catalans encamina
a generosa victòria.

Seguidament hi ha un MADRIGAL escrit per Francesc Fontanella, Sobreintendet d'Artilleria en la *ínclita* ciutat de Barcelona:

PER CORONAR-SE D' ESTIVALS ESPIGAS
CERES DIVINA RÚSTICA CULTURA
DÒNA A LA TERRA DURA,
HAZANYA ,SI FELIZ, NO PERILLOSA;

- 5 PERÒ DE MARTE EN LA TORMENTA OBSCURA
 OBRANT CONTRA LES ARMAS ENEMIGAS
 LAS BÈLLICAS FATIGAS,
 Y DE JOVE TONANT FLAMMA FOGOSA,
 REDUIR A COMPENDI AB ART DICHOSA
 10 DE CATALÀ ÉS HAZANYA PEREGRINA.
 SI A CERES, DONCS, DIVINA AGRICULTORA
 DE LAS ESPIGAS LA CORONA HONORA,
 MÈRITAMENT A NOSTRE AUTOR DESTINA
 VUY BARCELONA, ESCHOLA DE BEL.LONA
 15 CÍVICA ALZINA EN MILITAR CORONA.

(Segons text normalitzat que consta a la tesis doctoral de Mercè Miro E. Curial-Vic-Mètrica: Silves 10A, 6B, 10C....)

Pel que fa a l'autor d'aquest «madrigal era, llavors, la màxima autoritat de l'Artilleria i per tant de l'exèrcit del Principat, amb tot el que significa en plena guerra. Es tracta, doncs, no només d'una lloança poètica sinó també de l'agraïment al seu servei. Encara considera el mèrit de «reduir a compendi amb art dixosa» com una «hazanya peregrina». És a dir la seva capacitat de síntesi per una situació d'emergència.

També cal remarcar que l'autor, en Francesc Fontanella Garraver era fill de Joan Pere Fontanella, cèlebre jurista i juriconsult d'Olot alhora notari que fou de Besalú.⁽⁴⁾

Francesc nasqué a Barcelona l'any 1.610 i al 1.641 fou llicenciat en dret i escriptor. Col·laborà a la política del seu pare i del seu germà Josep.

A l'inici de la guerra, Francesc era el centre d'un cercle literari i és autor de nombrosa producció poètica.⁽⁵⁾

La vocació política de Francesc Fontanella sembla coincident amb la literària i amb la militar. Totes al servei del Principat i de la seva causa que estimà com a pròpia i a la qual s'entregà. L'any 1.653 assistí al «Congrés de Münster» tot manifestant el seu desacord amb el llibre de Pere de Marca: *La Marca Hispánica*.

TEXT

Previs aquests preàmbuls obligats, s'enceta el capítol primer fent alguns «advertiments premissos de molta utilitat pels Artillers».

Diu l'autor que els admesos a l'art de l'Artilleria deuen ser sobre tot bons cristians en lo gran perill que estan» i que deuen també saber llegir, escriure, i comptar per saber donar raó de la pólvora, número de peces, tir, etc. altres que el seu capità els podrà demanar. No desconfiant dels que no saben, però sí *de la seua bona afició a aquest art* (Els que volien ser artillers els calia passar un examen i ésser d'ofici ferrers, fundidors, boters, etc. i haver demostrat la seva capacitat.) amb altres reflexions humanes i tècniques.

El llibre s'estructura en tres gèneres, com tres són les ofenses i les defenses: Primer les «culebrines» que són peces llargues per a atacar a un enemic llunyà.

Segon els *cànons de batre* per quan l'enemic és més proper i són de millor maneig.

Tercer són el *trabucs o morters* pel cas de defensa o atac. Tirant bales *grandissimas* de pedra que comunment se'n diuen *bombes*.

Al llarg del llibre descriu cadascuna de les peces, capacitat, maneig, teòric, pràctic, com esmenar el tir, apuntar, carregar, etc.

A la pàgina 21 Cap. XI quan parla de les bales de ferro corresponents al tercer gènere diu que són les que s'utilitzaven als sitis de Leucata i al Castell de Salses. Al capítol XXIV i al XXIX esmenta a Lluís Collado referint-se a les seves teories sobre les *caixes de les peces* i a la *fundició*.

Al XXIX quan parla de com s'ha de carregar una peça diu que ho farà l'artiller *ab la polideza y gentil ayre que ting dit*. Que un cop carregada i ben assegurada...y *fent lo señal de la santa Creu e invocant lo nom de Santa Bàrbara...*

Al capítol 39 esmenta la teoria de Cesar Ferrusino referida a l'abast de les bales. Remarca que aquest autor fou catedràtic de matemàtiques del *Rei Catòlic*.

Francesc Barra tracta tota la temàtica en la seva versió pràctica, utilitària, immediata, essent fidel al propi enunciat de «Breu Tractat».

Dóna per sabudes les teories científiques per arribar solament a les conclusions pràctiques. Ell mateix es reconeix prou coneixedor per oferir l'aplicació com a eina de treball. Fa l'esforç de sintetitzar recolzat en els autors artillers més reconeguts del moment.

Ho fa encara amb senzillesa ho diu ja a l'anunciat del *Breu Tractat*, afegint que *és treballat de diversos autors*.

Possiblement fou estimat i valorat, justament pel sentit utilitari tot i essent un professional *mestre*.

La seva originalitat rau, justament, en haver sabut descriure un esdeveniment concret, en català i adreçat als catalans que vivien un moment històric cabdal.

Les làmines que l'acompanyen són igualment senzilles, simplement il·lustratives.

Quan parla del *canó* li dóna una terminologia domèstica, com si fos un ser viu dotat d'*ànima*, d'*oïda*, de *boca*... una eïna *amiga* que ha d'ésser ben *servida* i que pot també determinat. En aquest afer, doncs, també hi compta l'art.

Al seu llenguatge és reflecteix l'expressió i l'estil contemporani, les formes gramaticals, l'ortografia i imprès amb tota cura.

El capítol 52 el dedica al *reparo de la Artilleria y els artillers*, és a dir, la cura que cal tenir de les peces i de les persones per evitar accidents.

Al capítol LXII parla dels *petardos* i diu que d'ell tracta Antoni de Ville, cavaller tolosà en lo tractat, en lib 2, part 1 cap. 9 al 10".

El darrer capítol és on el propi Francesc Barra diu que: *dono fi a est Breu tractat de Artilleria recopilat y treballat per mi amb lo major cuydado; confiant amb la be-*

nignitat en què sempre he treballat y treballaré Deu volent per emprendre cofas majors y fenblants en servei de Deu nostre Senyor de fa Majestat cristisniffima que Deu guardi, y de la pàtria, que Deu prospere. Amen. (majestat «cristianíssima» era títol del rei de França).

Segueix aquesta invocació:

SANTA EULÀLIA SANTA BÁR BARA ORATE PRO NOBIS

Fou estampat per deliberació del savi Consell de Cent de Barcelona i «manament» del molt Illtres. consellers Galceran Nebot, en cap; Ramon Romeu, conseller segon; ciutadà honrat de dita ciutat; Álvaro Bosser donzell, conseller terç; Honofre Palau mercader, conseller quart; Joan Hieroni Talavera, conseller cinquè i Andreu Saurina passamaner, conseller sisè.

Essent Pau Boquet i Torrella, donzell, capità de la Artilleria.

LAUS DEO

DADES DELS QUATRE ARTILLERS QUE FRA. THOMAS ROS

Esmenta a l'APROVACIÓ del *Breu Tractat* i que considera els mestres de l'Artilleria contemporània alhora que el propi autor nomena repetidament:

NOTA BIOGRÀFICA DE CRISTÒFOL LECHUGA

Volum l'original que és troba a la biblioteca familiar esmentada:

Discurso del capitán Cristóbal Lechuga en que trata de la artillería y todo lo necesario para ella. Editat a Milà al Palau Reial i Ducal per Marco Tulio Malatesta l'any 1.611. Les mides del llibre són 34'50x23'50. Té 279 pàgines i 95 gravats. Folrat amb pergami.

La primera plana és daurada amb l'escut d'Espanya, corona reial i figures representatives de la justícia i la prudència. La dedicació que fa al Rei Felip III diu d'ell mateix que fou Tinent d'Artilleria a Flandes i Milà, posteriorment *Mestre de Camp General*. Segueix un gravat on l'autor apareix habillat de mig cos amb gorguera, armadura i espasa envoltat dels atributs corresponents al seu càrrec.

En adreçar-se al lector diu que *si lo que ganan las armas conservan las letras, no se puede negar que se deba anteponer el conquistar al gobernar porqué no habiendo lo primero no puede haber lo segundo. Y no se puede negar que el instrumento verdadero de conquistar sea la Artillería.* Remarca que ho fa a la major glòria de Déu Nostre Senyor, al servei de sa Majestat Catòlica i ensenyament dels que hagin de practicar, que ho facin amb coneixement, no sigui cas de que no el tinguin per curiós, ni per savi.

Seguidament dona l'esquema del llibre repartit en 24 capítols i l'Índex dels temes per ordre alfabètic.

El Text que desenvolupa, els gravats i el conjunt, mostren la qualitat i quantitat

del material que l'autor exposa justificant el renom que va assolir al seu moment.

El tractat de fortificació s'inicia al capítol XXIII *Discurso breve sobre fortificación* abasta fins a la pàgina 279. Als advertiments aconsella que es fundi una acadèmia d'enginyers com ell mateix l'obrí a Milà. Tracta de convèncer al mateix monarca que una acadèmia ha de disposar de casa pròpia on hi visquin els futurs enginyers, que tinguin llibres, esferes, màquines, peces petites d'artilleria, per a practicar, etc. Vol relacionar la ciència amb l'experiència.

Diu que tenir enginyers podrà canviar les condicions del país, com la possibilitat de regar gran part de *la Mancha* o els camps d'Urgell. Els que vulguin fer palaus, jardins o obres *curioses* podran millorar les seves hisendes com fer canals, molins i d'altres coses necessàries.....Tota la gent que ha marxat a les Índies o a Flandes ha deixant el cultiu de la terra per manca d'enginy, mentre que mitjançant *la indústria*, (l'ajut tècnic) és podrien regar moltes terres, tenir *xardines y cofas curiosas*...i en cas de guerra els enginyers hi podrien acudir. Parla del possible sou que caldria donar-los-hi. ...que els fruits que se'n deduirien *seran más que millones*, a més de la satisfacció i seguretat.

Segons el «Memorial d'Artilleria» esmentat, diu que Cristòfol Lechuga nasqué a Baeza l'any 1.557 i s'enrolà com a soldat artiller a Flandes als 17 anys. Va ésser a les ordres de Lluís de Requesens (successor del Duc d'Alba), de Joan d'Aústria (germà de l'emperador Carles V), etc., que fou als sitis de Mastric, Amberes, entre d'altres, on ja tenia comandament i fou ferit diversos cops.

El recorregut i desenvolupament de les seves capacitats el portà a escriure tractats publicats a Itàlia com *Maestre de Campo General* l'any 1.611 i *Discurso del Rei* e 11.609. L'obra de Lechuga, tot i essent pràctica resta inscrita entre els autors teòrics del s. XVII.

NOTA BIOGRÀFICA DE LLUÍS COLLADO:

Nascut a Nebrija al s. XVI, se'l considera un dels *patriarques* de l'Artilleria on hi arribà al grau de general. Escrigué a Itàlia *Practica Manuale di Artiglieria*. l'any 1.586 a Venècia editat per Girolamo Bordoni i també a Milà l'any 1.605 en castellà.

Fou enginyer del reial exèrcit a Lombardia i Piemonte. Tota la seva obra representa no només l'esperit contemporani sinó també l'estat de l'Artilleria.

A la *Practica Manual* explica el seu origen, la invenció de la pólvora de les màquines més antigues. L'*Examen d' Artillers* està adreçat al Rei Felip II en cinc tractats escrits en forma de *diàleg*, llavors molt usual.

El *Memorial de Artillería* ja esmentat, dedica un llarg espai als cinc tractats amb nombroses dades tècniques, experiències i propostes. Arriba fins i tot a dir que fou *la obra de mas alta y de mejor perfección que se había propuesto que seria de obligada aplicacion*.

NOTA BIOGRÀFICA DE DIEGO USANO

Nascut a Yepes (Toledo). Feu les guerres de Flandes. Escrigué un *Tratado de Artillería Militar* imprès a Brusel·les l'any 1.612, traduït al francès; publicat per Teodor Bry a Franckfurt el 1.615, a l'alemany per Zuiphen el 1.621 i a Ruan el 1.628. A la biblioteca de París es guarda un manuscrit seu del 1.615: *Descripción de la Artillería de Carlos V*. El mateix *Memorial* enumera els seus mèrits professionals a nivell europeu. Gravat: *Subir la artillería por cuestras con el argano o cabrestante*. Acaba amb una invocació a la Patrona Santa Bàrbara.

NOTA BIOGRÀFICA DE JULI CÉSAR FIRRUFINO

Nascut a Espanya al s. XVI, visqué a Madrid i fou catedràtic de matemàtiques i fortificació. Escrigué: *Fragmentos matemáticos* corresponents a trigonometria, geomònica i comentaris referents a la Geometria d'Uclides. També: *El Perfecto Artillero* imprès l'any 1.626 i altre el 1.642: *Práctica Manual y Breve Compendio de Artilleria*.

Aquestes notes són aclaridores de l'entorn professional de Francesc Barra, dels coneixements dominats de geopolítica no sols a Catalunya sinó a tot Europa.

El fet de gaudir dels originals a la biblioteca familiar esmentada, convida a la seva millor consideració. Igualment pel que fa al llibre de Fr. Gabriel Rius i Agustí, escrit vint anys després del *Tractat dels Pirineus*, que mostra el canvi polític esdevingut. Les noves orientacions recomanables que, segons ens explicarà la història no foren tampoc definitives. El resum és el següent:

*INFORME DE VERDADERAS NOTICIAS PER LO MAJOR BENEFICI
QUIETUT Y GLORIA DE CATALUNYA*

A la mateixa biblioteca de *Can Ferrer* de Besalú hi trobem un llibre també escrit en català. A causa del mal estat de conservació, ha calgut ratificar-lo consultant un altre exemplar existent a la biblioteca de Catalunya a Barcelona (Top. T. Bau 76078). Les referències són:

Té 24 pàgines. Mides de 0'19x0'14 mts. No consta el peu d'impremta ni la data, que cal deduir-la posterior als esdeveniments històrics del 1.689, que l'autor esmenta com a *passada campanya* i aquesta la situa a Camprodon amb el llarg siti petit per a aquesta vila amb voladura de les defenses. Consta que llavors era Capità general de Catalunya el Duc de Villahermosa. Pel que fa al nom de l'autor l'ha facilitat la biblioteca esmentada com a Fr. Gabriel Rius i Agustí. Pel que sembla deduir-se que fou imprès amb certes reserves.

TEXT

S'inicia dient: *Invicta Catalunya fideliffim Principat, Amada Pàtria...* Al llarg del text mostra repetidament l'hostilitat de Catalunya vers la nació francesa i la ferma que ha mostrat històricament enfrontant-se als seus atacs. Inclús fa un seguiment dels fets com la invasió de les tropes del rei francès Felip, l'*Ardit*, l'any 1.285, el

setge de Girona, l'ajut del seu patró Sant Feliu amb el conegut fet de *les mosques* que sortien del seu sepulcre.

N'esmenta d'altres en què els catalans sempre foren lluitadors i triomfadors dels atacs dels seus veïns.

A la pàgina 13 diu: *Devem també advertir i reparar en lo molt que fan las demás províncies d'Espanya pera defensa y conservació de Catalunya immediatament pe que encara que això se fa defensen a ellas mateixas, puig Catalunya ya es fa murla; ab tot estan mes remotas del enemich; tenen mes lluny lo dany y tenitlo nosaltres tan prop deve en quant se puga ajudar de remey.....*

Diu també que els francesos no s'han contentat amb la frontera natural que marquen els Pirineus, sinó que *han entrat a Catalunya fins 30 vegadas....* Insisteix en què els *enredos* dels francesos han inquietat fins i tot a les Corts més principals d'Europa i *lo repòs universal del mon....*

Esmenta fets esdevinguts a Àustria contra la persona del seu Emperador. A la cort de Polònia, d'Anglaterra, dels electors d'Alemanya tot subornant ministres i comprant vots o sembrant discòrdies....*y fent tot gènere de indignitats.....* que foren les causes que portaren al *Gran Turc a Viena l'any 1.684....* que la mateixa política afectà a Luxemburg, a la cort de Constantinoble, etc....

Esmenta un seguit de malifetes dels francesos i relata nombrosos detalls. Es plany dels catalans que ara són dependents del rei de França i que no els hi siguin reconeguts els seus drets i privilegis... Diu que cal tenir-ne compassió, però que la seva desgràcia pot esdevenir profitosa si ens ensenya a estimar la nostra llibertat sota el nobilíssim Rei i Senyor natural *que Déu prosperi.....* que Catalunya no delinqui mai a la fidelitat, i que caldria tot un volum per aplegar i elogiar les proves de reial fidelitat. Tant pel que fa a l'Il·lustre Consistori de la fidelíssima ciutat de Barcelona *Cap y Pàtria comuna...* que el Rei en justa correspondència a l'esmentada fidelitat, honora als consellers de poder *cuprir-se* en presència de la seva reial persona....honor del que no en gaudeix cap altre magistrat d'Espanya ni del món.... Insisteix en l'aversió que cal mantenir contra la nació veïna, mentre el Rei manifesta un amor paternal a Catalunya i al Principat.

Parla de la *commoció passada*, com els francesos amb els seus *enredos* varen fomentar el descontent, tot i que el Rei havia promès de reparar els danys referits als privilegis de Catalunya i quina força reconeixia, sobretot pel que és refereix als fets a l'any 1.521.

Diu que quan el Rei doni successió, s'assolirà un príncep de Girona. Esmenta una carta del propi monarca de data 28-VI-1.681 adreçada a la Diputació, remarcant que, justament, aquesta avinentesa és la que els francesos no volen. És a dir, no volen que la successió del rei enforteixi la unitat i esmenta, inclús, les intrigues per a distanciar a la reial parella....

Parla també del pes que representa per a Catalunya el conegut afer dels allotja-

ments de les tropes. Cal reconèixer la càrrega feixuga que representa el seu arbitrari repartiment, però diu que un exèrcit amb soldats de diferents nacions es difícil de reprimir i que alguns catalans són poc soferts.... el que representa tenir hostajant a un soldat desconegut dins la família, obrir-li la porta, *llit net*, el cavall, etc.

L'autor diu que la Generalitat de Catalunya feu una proposta d'ajut adreçada al Virrei i Capità General de Catalunya, Duc de Villahermosa, a fi de subvencionar adequadament a les famílies que mantenien els soldats tot considerant que és millor l'allotjament en cases privades on els soldats eren millor atesos i gaudien de certa comoditat que aplegats en una caserna freda i inhòspita.

A aquest afer l'autor hi dedica un llarg espai des de la pàgina 27 a la 37. Sembla que vol demostrar que moltes famílies que tenen tropes a la seva llar gaudeixen de medis per a suportar-ho i en fa comparacions. Fins i tot un cert estudi econòmic detallant despeses per a persones, cavalls, palla per a mantenir-los, repartiment, segons el lloc sigui més o menys gran... Sembla que vol demostrar que la càrrega no és tan gran, sinó assumible, comparada amb el benefici i la concòrdia rebudes de mans del Rei i que seria ingratitude regatejar els serveis de S.M..... que malgrat aquest cost material li escau l'honor de mantenir les tropes *més belles* que el Rei, nostre Sr., ha tingut mai a Catalunya.

Parla dels barcelonesos que diu són tant treballadors i que els forasters en veure'ls pensen que són de la terra més *ditxosa* on s'hi gaudeix de la millor qualitat de vida, però que alhora és també la més cara....i fins la més petita poma que al pagès li cau de l'arbre cal portar-la a Barcelona.

Finalment és plany que els doctors del Suprem i Reial Consell de Catalunya i els nobles gaudeixen d'immunitat i prerrogatives pel sol mèrit d'haver finançat la construcció de les drassanes de Barcelona (detalla les quantitats invertides) per a assegurar-se contra els francesos. També mostra als països estrangers una tan ferma defensa com ells mateixos ho fan.... Què diria el món sencer?

Acaba l'autor convidant a qui vulgui donar més notícies en millor servei del Rei i *glòria de ma Pàtria, no sols cediré gustos lo aplauso sinó que ab mon rendiment li celebrarè la victoria.*

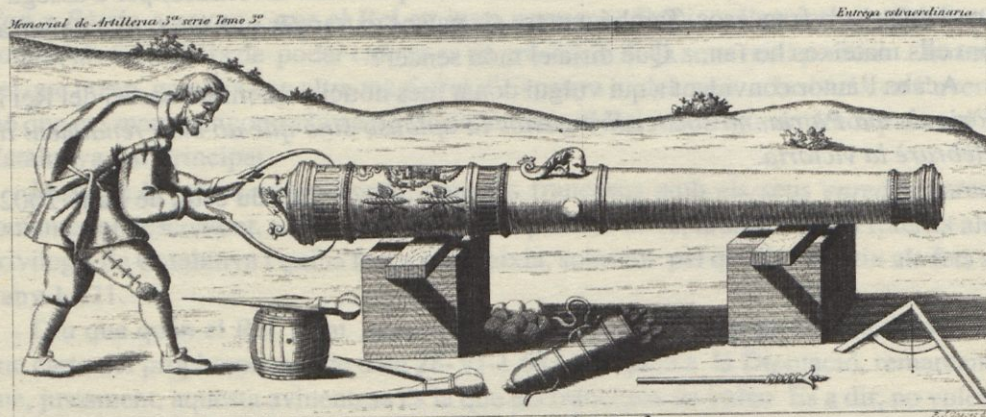
Besalú estiu de l'any 2002

Gravat: Cristòfol Lechuga, artiller del s. XVII.

Primera plana del *Breu Tractat d'Artilleria*

RECONOCIMIENTO DE VN CAÑON
copiado de EL PERFETO ARTILLERO por JULIO CESAR FIRRYFINO impreso en 1642.

Gravat fet amb buril sobre planxa d'aram. Signat per P.J. Grosset. Publicació del *Memorial de Artilleria* del 8 de maig de 1.881 a Madrid. Extret de l'obra *El Perfecto Artillero* de l'autor J. César Firrufino, imprès l'any 1.642.

LA CONFRA... NOTES ... SANTELOI

- (1) El pare de Francesc fou Josep del Pozo i Mata, Coronel d'Artilleria, el seu avi Enric del Pozo i Aiguals, Mariscal de Camp, i el besavi Lluís del Pozo i Diaz també militar.
- (2) Any 37, 3ª sèrie, vol 3 del 25 de maig de 1881-Madrid- Fa una curta biografia des del naixement de Calderón de la Barca el 17-I- 1600 a Madrid fins al 1.636 en que el rei Felip IV el nomena Cavaller de l'Orde militar de Santiago. Al 1640, per fidelitat al guardó que l'hi havia fet el Rei s'incorporà a la *Compañia del Conde Duque de Olivares* on hi restà. De retorn a la cort se li lliuren 30 escuts de sou cada mes en càrrec de l'Artilleria, segons ordre signada pel Rei Felip IV el 20-VIII-1.649 que es conserva a l'arxiu general de Simancas, llibre nº 20. Detalla també l'actuació de Calderón l'any 1.641 a Tarragona i com la seva vocació es canvia per altre, la religiosa, al fer-se clergue l'any 1.651. La vida militar de Calderón és reparteix en la campanya de Flandes, la de Milà i la de Catalunya, després. El cos d'Artilleria al dedicar-li aquest número extraordinari és mostra honorat d'haver tingut a les seves files un personatge tan rellevant, aplegant-se als elogis que se li dediquen amb motiu del centenari de la seva mort. És en aquesta mateixa publicació on hi trobem també una nota biogràfica de Francesc Barra d'altres autors artillers espanyols del s. XVII.
- (3) *Biografía General de España* de Josep Almirante publicada a Madrid l'any 1.878 (pàgina 56) on fa constar que és una recopilació de diversos autors.
- (4) Aquestes esmenes semblen fetes alhora que s'enquaderna el llibre, ja que són degudament lligades al text que té l'*Ex-libris* i es dedueix que a l'ésser restaurat s'hi afegiren els fulls que hi mancaven o que eren malmesos. A la transcripció feta l'any 1.910 consta solament que manquen i per tant, que encara no havia sigut restaurat.
- (5) Repartit amb dos volums i altres dos corresponents a *Decisiones Sacri Regii Senatus Cathaloniae* imprès a Lvgyuni 1.568 -Sumtibus Horat Boisst-Georg. Remeus»tots quatre llibres son en bon estat de conservació. També: *Homenatge d'Olot a Joan Pere Fontanella*, publicació feta l'any 1.991 que és un recull de varis articles referits a la persona i l'obra de Fontanella abastament coneguda i valorada, (és justament, en aquesta publicació on s'esmenta que Joan Pere Fontanella fou notari de Besalú (pàgina 32) que el seu oncle Benet Fontanella fou abat del monestir benedictí de Sant Pere de la mateixa Vila.
- (5) Part important de l'obra de Joan Pere Fontanella es troba a la biblioteca familiar de *Can Ferrer* procedent de la notaria de Lluís de Mir Clapés. (*Tractatus Pactis Nupcialibus per Joannis Petri Fontanellae Jurisconsulti Ex Oppido Oloti Cathalani ac Civitate Barcelonensi Apud Suprema Principatus Tribunali imprés l'any 1.652 Geneve Sumptibus Fratrum Cramer-Philibet.*
- (6) És l'autor de la tragicomèdia: *Amor, Fermesa i Porfia*. La seva producció poètica és dins els esquemes bucòlics tradicionals. Feu un panegíric de Pau Claris en ocasió de la seva mort, d'un barroquisme extremat i al final de la guerra escriu: *Lo Desengany* l'any 1.650. És considerat com un dels escriptors catalans més importants del s. XVII i reivindicat per *La Renaixença*. A la darrera etapa de la seva vida (1.660) ingressà a l'orde dominicana i predicà a la catedral de Perpinyà (Enciclopèdia Catalana)

BIBLIOGRAFIA

- DEL POZO, Francesc (coronel) *Notes Personales* amb la transcripció mecanografiada del *Breu Tractat d'Artilleria* i la transcripció manuscrita del llibre de Fr. Gabriel Rius i Agustí.
- LECHUGA, Cristòfol, descrit al propi text i ingressat a la biblioteca familiar l'any 1.915.
- ARÁNTEGUI I SANT, Josep, *Referentes Históricas de la Artillería Española de los s. XVI y XVII* de la *Real Academia* Madrid -1 887 - T. Fontanet- C. Llibertat 20 - Conté 15 làmines- (Biblioteca familiar esmentada de Besalú).
- Memorial de Artillería*, número i dades esmentades al text.
- Enciclopèdia Catalana*, Biblioteca de Catalunya - Barcelona.
- Directorio de la Familia Pozo* i treball inèdit de Francesc de Mir, any 2.000.
- Lamines: Servei de reprografia de la Biblioteca de Catalunya-Barcelona-
- «*Memorial de Artillería*»: Gravats de les obres del propi Francesc Barra, de J César Firrufino, de Diego Usano i Cristòfol Lechuga